

УДК 338.43:502.131.1:330.34

DOI <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2026-1-31>**Томашук І. В.**

доктор філософії з економіки,
доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна;
докторантка Національного наукового центру
«Інститут аграрної економіки»
Київ, Україна
E-mail: tomashuk.inna@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6847-3136

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Анотація

У статті обґрунтовано актуальність формування концептуальної моделі сталого розвитку національного аграрного сектору в умовах повоєнного відновлення, що зумовлено масштабними соціально-економічними, екологічними та інституційними втратами, яких зазнала аграрна сфера внаслідок воєнних дій. Наголошено, що аграрний сектор відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, відновленні експортного потенціалу та стабілізації соціально-економічного розвитку сільських територій у повоєнний період.

У роботі проаналізовано сучасний стан аграрного сектору та визначено ключові виклики його розвитку в умовах повоєнної трансформації, серед яких – руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, деградація земельних ресурсів, дефіцит фінансових і трудових ресурсів, зростання екологічних ризиків та інституційний дисбаланс. Виявлено, що подолання зазначених проблем потребує переходу від фрагментарних відновлювальних заходів до системної моделі сталого розвитку, орієнтованої на довгострокову перспективу.

Запропоновано концептуальну модель сталого розвитку національного аграрного сектору, яка передбачає поєднання стратегічних пріоритетів економічної ефективності, екологічної безпеки та соціальної інклюзивності. Обґрунтовано роль державної аграрної політики, інституційного середовища, інновацій, цифровізації та «зелених» технологій у забезпеченні результативності реалізації моделі. Особливу увагу приділено механізмам відновлення ресурсного потенціалу, стимулюванню інвестиційної активності, розвитку людського капіталу та підвищенню адаптивності аграрних підприємств до сучасних викликів.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання запропонованої концептуальної моделі органами державної влади та місцевого самоврядування для формування стратегій повоєнного відновлення аграрного сектору, а також аграрними підприємствами – під час розроблення програм сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності. Отримані результати можуть слугувати науковим підґрунтям для подальших досліджень у сфері сталого розвитку аграрної економіки в умовах посткризових трансформацій.

Ключові слова: сталий розвиток, аграрний сектор, повоєнне відновлення, інноваційний розвиток, державне регулювання.

Вступ. Сучасний етап розвитку національної економіки України характеризується глибокими трансформаційними процесами, зумовленими наслідками воєнних дій, що суттєво вплинули на функціонування ключових секторів господарства, зокрема аграрного. Руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, погіршення стану земельних ресурсів, зниження інвестиційної активності та загострення соціальних проблем у сільській місцевості актуалізують потребу в переосмисленні підходів до відновлення й подальшого розвитку аграрного сектору на засадах сталості.

Аграрний сектор традиційно відіграє стратегічну роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, формуванні експортного потенціалу та підтриманні соціально-економічної стабільності сільських територій. У повоєнний період його відновлення має ґрунтуватися не лише на відтворенні втрачених виробничих потужностей, а й на впровадженні інноваційних, ресурсоефективних та екологічно орієнтованих рішень, що відповідають сучасним викликам і глобальним цілям сталого розвитку.

У цьому контексті особливої актуальності набуває розроблення концептуальної моделі сталого розвитку національного аграрного сектору, яка забезпечуватиме системну інтеграцію економічних, екологічних і соціальних пріоритетів, узгоджуватиме інтереси держави, бізнесу та суспільства, а також створюватиме передумови для довгострокового зростання конкурентоспроможності аграрної економіки. Формування такої моделі є необхідною умовою ефективного повоєнного відновлення аграрного сектору та його адаптації до внутрішніх і зовнішніх трансформаційних впливів.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробленні концептуальної моделі сталого розвитку національного аграрного сектору в умовах повоєнного відновлення, що передбачає інтеграцію економічних,

екологічних і соціальних складових, визначення стратегічних пріоритетів та інструментів державної політики й управління, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва, відновлення ресурсного потенціалу та забезпечення довгострокової продовольчої безпеки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повоєнне відновлення національного аграрного сектору потребує переходу від відтворювальних заходів до системного розвитку на засадах сталості. У цих умовах формування концептуальної моделі сталого розвитку є ключовою передумовою забезпечення продовольчої безпеки та довгострокової конкурентоспроможності аграрної економіки.

Сутність сталого розвитку аграрної сфери полягає у збалансованому поєднанні економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, екологічної безпеки та соціального розвитку сільських територій із метою задоволення поточних потреб суспільства без загрози для можливостей майбутніх поколінь [5]. Він передбачає раціональне використання земельних і природних ресурсів, упровадження інноваційних та ресурсозберігаючих технологій, зниження негативного впливу на довкілля, підвищення рівня продовольчої безпеки та якості життя сільського населення [8]. У сучасних умовах сталий розвиток аграрної сфери виступає основою довгострокової конкурентоспроможності аграрного сектору та його адаптації до економічних, екологічних і соціальних викликів. Табл. 1 відображає системну логіку сталого розвитку аграрної сфери через взаємопов'язані економічні, екологічні, соціальні та інституційні принципи, що забезпечує збалансування інтересів виробництва, суспільства й довкілля та створює концептуальну основу для формування довгострокової стратегії розвитку аграрного сектору в умовах трансформаційних і повоєнних викликів.

Таблиця 1. Принципи сталого розвитку аграрної сфери

Принцип	Зміст принципу
Економічної ефективності	Забезпечення стабільної рентабельності аграрного виробництва, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності підприємств
Екологічної збалансованості	Раціональне використання природних ресурсів, збереження родючості ґрунтів, зменшення негативного впливу аграрної діяльності на довкілля
Соціальної відповідальності	Підвищення якості життя сільського населення, розвиток сільських територій та забезпечення гідних умов праці
Ресурсоефективності	Оптимізація використання земельних, водних, енергетичних і матеріальних ресурсів з мінімізацією втрат
Інноваційності	Упровадження сучасних технологій, цифрових рішень і наукових розробок в аграрне виробництво
Відтворюваності ресурсного потенціалу	Забезпечення відновлення природних і виробничих ресурсів у довгостроковій перспективі
Інституційної узгодженості	Узгодження державної аграрної політики, регуляторних механізмів та інтересів усіх суб'єктів аграрних відносин
Адаптивності	Здатність аграрної сфери реагувати на економічні, кліматичні та соціальні виклики, у тому числі кризові й повоєнні
Довгострокової орієнтації	Орієнтація управлінських рішень на стратегічні цілі розвитку, а не короткострокові вигоди

Джерело: [8; 12; 14].

Війна вкрай негативно вплинула на аграрний сектор, що призвело до скорочення виробництва, пошкодження ресурсів та дестабілізації ринків. Соціально-економічні та ресурсні наслідки війни для аграрного сектору проявляються у значному скороченні виробничого потенціалу, руйнуванні аграрної та логістичної інфраструктури, втраті частини земельного фонду внаслідок бойових дій, мінування й деградації ґрунтів. Крім того, війна спричинила зниження інвестиційної активності, порушення виробничо-збутових ланцюгів, дефіцит фінансових і матеріально-технічних ресурсів, а також гостру нестачу трудових ресурсів через міграційні процеси. Одночасно загострилися соціальні проблеми сільських територій, зросли ризики продовольчої безпеки та посилюється екологічний тиск на аграрне виробництво, що зумовлює потребу в системному повоєнному відновленні аграрного сектору на засадах сталого розвитку.

Повоєнне відновлення аграрного сектору являє собою комплекс заходів, спрямованих на відновлення та розвиток сільського господарства після воєнних дій, які призвели до руйнувань інфраструктури, втрат техніки, посівів, тваринницьких господарств і деградації земель. Метою цього процесу є відновлення виробничих потужностей, забезпечення продовольчої безпеки, стабілізація доходів аграріїв і громад, а також адаптація сектору до нових економічних і екологічних умов.

Основними складовими повоєнного відновлення є [3; 12]:

1. Відновлення інфраструктури, що передбачає ремонт доріг, складів, систем зрошення, елеваторів, логістичних вузлів.
2. Відновлення виробництва, яке ґрунтується на забезпеченні аграріїв насінням, добривами, технікою, енергоресурсами.

3. Реабілітація земель передбачає очищення від мін і боєприпасів, відновлення родючості ґрунтів, рекультивациї.
4. Соціальна підтримка аграріїв охоплює гранти, субсидії, компенсації, кредитування, страхування ризиків.
5. Інституційна та правова підтримка стосується оновлення державної політики, спрощення доступу до державних програм і фінансування.
6. Інновації та модернізація ґрунтується на впровадженні цифрових технологій, енергоефективних та екологічних рішень для підвищення стійкості.

Повоєнне відновлення – це не лише повернення аграрного сектору до докризового рівня, а й створення умов для стійкого, модернізованого та конкурентоспроможного розвитку в майбутньому.

Для комплексного аналізу й обґрунтування підходів до формування моделі сталого розвитку аграрного сектору представляємо аналітичну матрицю, яка систематизує ключові фактори, обмеження та взаємозв'язки у процесі її побудови, що подано в табл. 2, де демонструється комплексний вплив інституційних, екологічних та інфраструктурних обмежень на аграрний сектор, розкриваються ключові проблеми, їх наслідки та можливі напрями реагування через моделювання стратегій відновлення, реформування політики та впровадження «зелених» технологій, що дає змогу системно планувати стійкий розвиток галузі в умовах повоєнного відновлення.

Таблиця 2. Аналітична матриця формування моделі сталого розвитку аграрного сектору

Група обмежень	Ключові проблеми	Наслідки для аграрного сектору	Напрями реагування та моделювання
Інституційні	<ul style="list-style-type: none"> • Недосконалість нормативно-правової бази; • фрагментарність державної підтримки; • низька координація між інституціями 	<ul style="list-style-type: none"> • Зниження інвестиційної привабливості; • уповільнення відновлення; • високі управлінські ризики 	<ul style="list-style-type: none"> • Інституційна реформа; удосконалення аграрної політики; • моделювання сценаріїв державної підтримки
Екологічні	<ul style="list-style-type: none"> • Деградація та мінування земель; • забруднення ґрунтів і вод; • зростання екологічних ризиків 	<ul style="list-style-type: none"> • Скорочення посівних площ; • зниження продуктивності; • погіршення якості продукції 	<ul style="list-style-type: none"> • Моделювання відновлення ресурсного потенціалу; • екологізація виробництва; • упровадження «зелених» технологій
Інфраструктурні	<ul style="list-style-type: none"> • Руїнування логістики, енергетики та зберігання; • обмежений доступ до ринків 	<ul style="list-style-type: none"> • Зростання витрат; зниження експорту; • порушення виробничо-збутових ланцюгів 	<ul style="list-style-type: none"> • Інвестиційне та логістичне моделювання; • розвиток інфраструктури; • диверсифікація каналів збуту

Джерело: [6; 7; 15].

Для системної оцінки внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на трансформацію аграрного виробництва в умовах повоєнного відновлення, доцільно здійснити SWOT-аналіз, представлений у табл. 3, який відображає ключові сильні та слабкі сторони сектору, а також можливості та загрози його розвитку. Аналіз показує, що, попри високий природно-ресурсний потенціал, досвід експортно орієнтованого виробництва та стратегічну роль в економіці, аграрний сектор стикається з руїнуванням інфраструктури, дефіцитом ресурсів та обмеженим доступом до фінансування, тоді як модернізація, упровадження «зелених» технологій, розвиток переробки та інтеграція до європейських ринків створюють значні можливості, а безпекові, екологічні й регуляторні ризики залишаються основними загрозами для сталого відновлення та розвитку галузі.

Формування концептуальної моделі сталого розвитку національного аграрного сектору має критично важливе значення для стратегічного планування та забезпечення довгострокової стійкості аграрного виробництва (рис. 1).

Таблиця 3. SWOT-аналіз трансформації аграрного виробництва в повоєнний період

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
Високий природно-ресурсний потенціал аграрного сектору	Руїнування виробничої та логістичної інфраструктури
Наявність досвіду експортно орієнтованого виробництва	Дефіцит фінансових і трудових ресурсів
Потенціал упровадження інноваційних та цифрових технологій	Високий рівень зношеності основних засобів
Стратегічна роль аграрного сектору в економіці держави	Низька інвестиційна привабливість окремих регіонів
Підтримка з боку держави та міжнародних партнерів	Обмежений доступ до кредитних ресурсів
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Модернізація аграрного виробництва на засадах сталого розвитку	Тривала нестабільність безпекової ситуації
Упровадження «зелених» та енергоефективних технологій	Посилення екологічних і кліматичних ризиків
Розвиток переробки та доданої вартості	Коливання світових аграрних ринків
Залучення міжнародної фінансової та технічної допомоги	Інституційні та регуляторні ризики
Інтеграція до європейських аграрних ринків	Подальша міграція трудових ресурсів

Джерело: [2; 7].

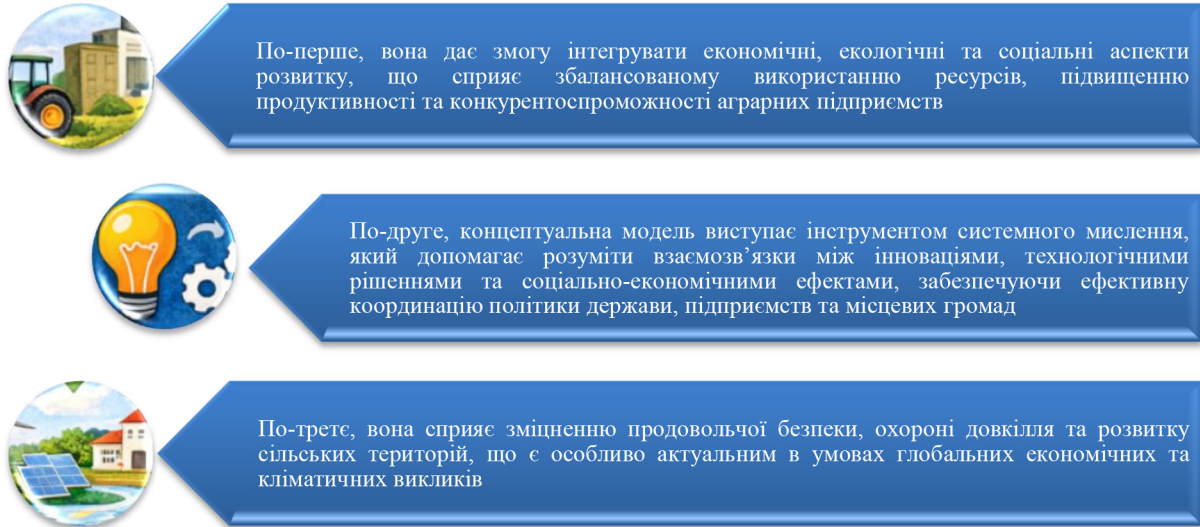

Рис. 1. Роль моделі сталого розвитку в забезпеченні стійкості аграрного виробництва

Джерело: [9; 13]

Загалом така модель дає можливість виробити науково обґрунтовані орієнтири для модернізації аграрного сектору, забезпечуючи його стійкість і конкурентоспроможність на національному та міжнародному рівнях. Табл. 4 відображає ключові складові концептуальної моделі сталого розвитку національного аграрного сектору, інтегруючи інновації, економічну ефективність, екологічну стійкість і соціальний розвиток для забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку АПК.

Рис. 2 ілюструє концептуальну модель сталого розвитку національного аграрного сектору в умовах повоєнного відновлення, демонструючи логічний зв'язок між повоєнним контекстом, метою сталого розвитку, ключовими економічними, екологічними та соціальними блоками, інструментами реалізації, стратегічними пріоритетами й очікуваними результатами. Модель відображає комплексний підхід до відновлення та модернізації аграрного сектору через упровадження інновацій, «зелених» технологій, державної підтримки і євроінтеграційних стандартів із метою забезпечення продовольчої безпеки, зростання виробництва, покращення соціальних умов та підвищення конкурентоспроможності галузі.

Таблиця 4. Концептуальна модель сталого розвитку національного аграрного сектору

Джерело: авторська розробка.

Інклюзивність у концептуальній моделі сталого розвитку національного аграрного сектору в повоєнний період є ключовим принципом, що забезпечує участь держави, бізнесу, фермерів та місцевих громад у процесах відновлення та трансформації аграрного виробництва [2]. Вона сприяє справедливому доступу до ресурсів,

державної підтримки та можливостей економічної діяльності, що є особливо важливим в умовах руйнування інфраструктури, втрати кадрів і соціальної нестабільності. Інклюзивний підхід зміцнює соціальну згуртованість, активізує розвиток кооперації, підвищує ефективність упровадження інновацій і забезпечує більш стійке використання природних ресурсів, формуючи основу для конкурентоспроможного та збалансованого розвитку аграрного сектору України.

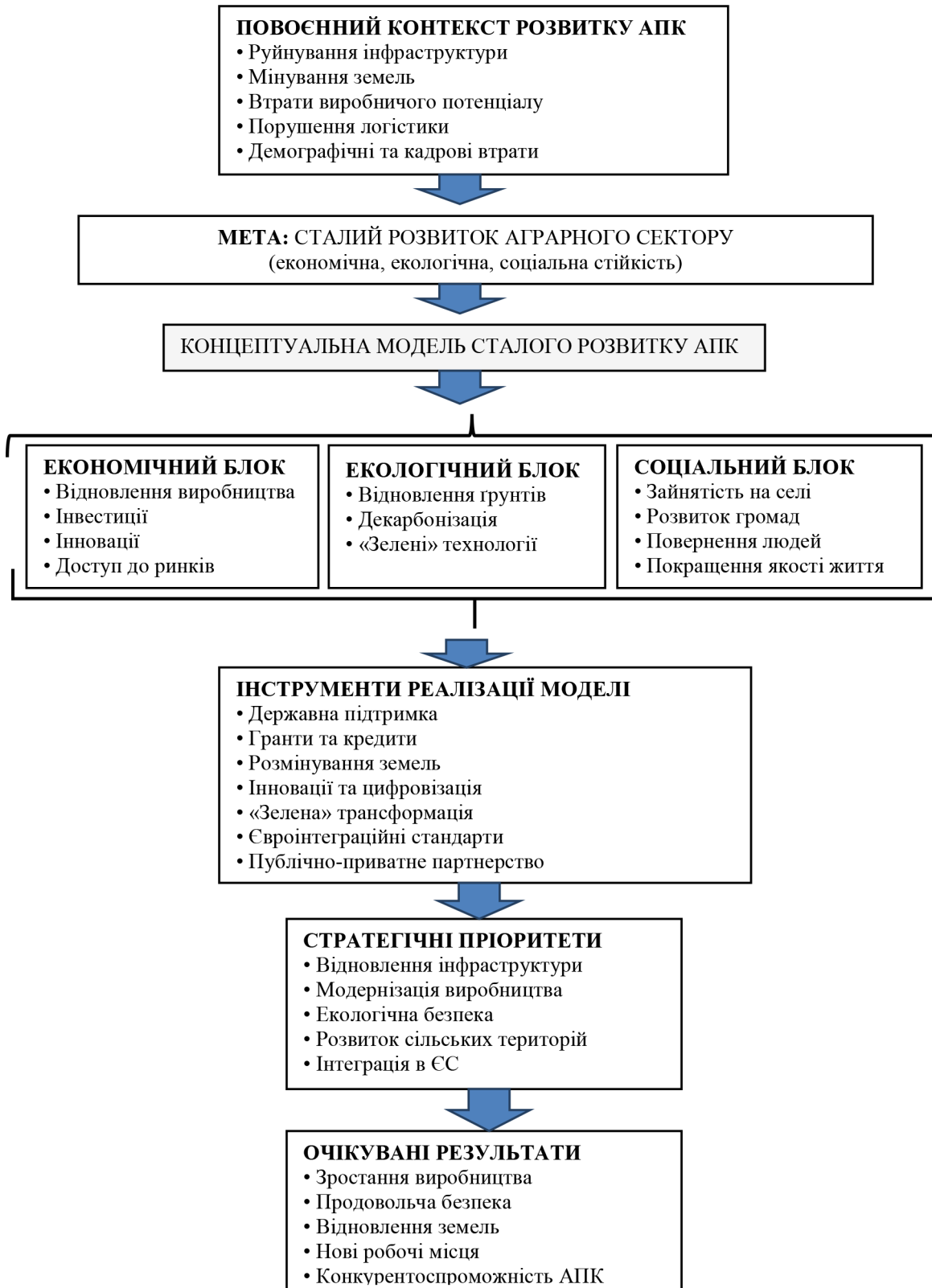

Рис. 2. Концептуальна модель сталого розвитку національного аграрного сектору в умовах повоенного відновлення

За оцінками Світового банку, від початку повномасштабного вторгнення сільське господарство України втратило 80 млрд дол. США (прямі й непрямі збитки). Причини – окупація та мінування угідь, руйнування зрошувальної інфраструктури, зростання витрат і логістичні блокади. Щоб зберегти продовольчу безпеку й експортний потенціал, уряд і донори активізували фінансову підтримку (табл. 5) [14].

Таблиця 5. Реальні інструменти державної підтримки аграрного сектору в Україні (станом на 2025–2026 роки)

Категорія інструменту	Конкретний інструмент
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	Програма «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» з бюджетом близько 1,205 млрд грн (доплата ЄСВ, дотації на меліорацію, тваринництво та переробку)
Підтримка фермерських господарств	Субсидії (до 8 000 грн/га на деокупованих територіях), дотації на корову, козу / вівцю
Субсидії на утримання тварин	Дотації на розвиток тваринництва
Кредити за держпрограмами	Кредити майже на 44,5 млрд грн
Компенсація техніки Made in Ukraine	Компенсація до 25 % вартості української агротехніки (продовження програми)
Субсидії адміністративні (через ДАР)	Державний аграрний реєстр – платформа для подачі заявок на підтримку (субсидії, кредити, гранти тощо)
Програми реконструкції та меліорації	Підтримка реконструкції та будівництва меліоративних систем, зрошення
Соціальні компенсації	Компенсації єдиного соціального внеску для фермерів
Демінування с/г земель	Фінансова підтримка на розмінування аграрних площ
Програма доступних кредитів «579 %»	Доступні кредити для фермерів та агропідприємств, продовження дії

Джерело: [1].

У державному бюджеті України на 2026 рік передбачено фінансування підтримки аграрного сектору в обсязі 14,1 млрд грн, що на 4,5 млрд грн більше, ніж у 2025 році. Ці кошти розподіляються між фінансовою підтримкою аграрних виробників (субсидії, страхування, зрошення та меліорація), підтримкою фермерських господарств і гуманітарним розмінуванням сільськогосподарських земель [18].

Бюджетні та фінансові інструменти спрямовані на підтримку виробників і збереження потужностей у складних економічних умовах, що є важливим для продовольчої безпеки та стабільності АПК. Цифрові інструменти, як-от державний аграрний реєстр, впроваджують прозорість і ефективність у доступі до підтримки. Законодавчі механізми (зокрема, компенсація інвестицій і підтримка об'єднань виробників) формалізують сталий розвиток агросектору як державну політику. Податкові пільги зменшують навантаження на агровиробників та стимулюють розвиток сектору в довгостроковій перспективі.

Рис. 3 відображає динаміку кількості діючих суб'єктів господарювання у сільському, лісовому та рибному господарствах України у 2010–2024 рр. Загалом спостерігається тенденція до скорочення кількості підприємств: з 80,3 тис. одиниць у 2010 р. до 58,6 тис. у 2024 р. Найбільш значне падіння зафіксовано у 2022 р. (53,2 тис.), що пов'язано з негативними наслідками повномасштабної війни та її впливом на аграрну інфраструктуру, виробничі та фінансові ресурси. Після 2022 р. відзначається невелике відновлення у 2023 р. (63 тис.), однак у 2024 р. показник знову знизився до 58,6 тис. Представлена апроксимація кубічною кривою демонструє загальну тенденцію до скорочення кількості суб'єктів господарювання протягом досліджуваного періоду.

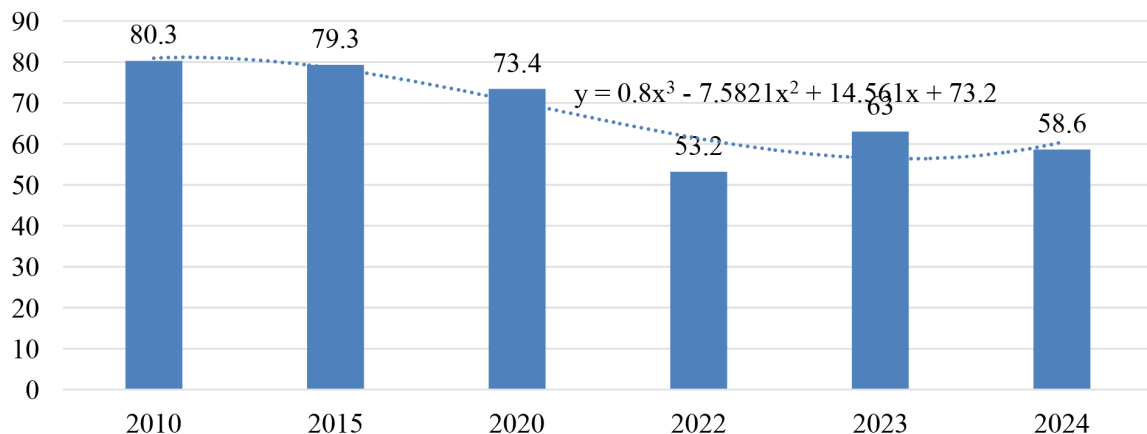

Рис. 3. Кількість діючих суб'єктів господарювання в сільському, лісовому та рибному господарствах, 2010–2024 рр., тис. одиниць

Джерело: [10]

Для забезпечення ефективного впровадження концептуальної моделі сталого розвитку національного аграрного сектору в умовах повоєнного відновлення доцільно виділити практичні напрями її реалізації. Такий підхід дає змогу системно оцінити основні механізми, пріоритетні напрями й очікувані результати діяльності, що сприяють підвищенню стійкості та конкурентоспроможності аграрного сектору. Узагальнені дані наведено в табл. 6.

Стратегічні пріоритети й етапи впровадження концептуальної моделі сталого розвитку національного аграрного сектору в умовах повоєнного відновлення ґрунтуються на поєднанні відновлювальних, модернізаційних та трансформаційних заходів (рис. 4).

Таблиця 6. Практичні напрями реалізації концептуальної моделі сталого розвитку національного аграрного сектору в умовах повоєнного відновлення

Напрямок реалізації	Зміст заходів	Очікуваний результат
Відновлення виробничої інфраструктури	Реконструкція елеваторів, складів, доріг, систем зрошення, енергомереж; модернізація логістики	Відновлення виробничих потужностей, зниження логістичних витрат, стабільність постачання продукції
Реабілітація сільськогосподарських земель	Розмінування, рекультивация ґрунтів, відновлення родючості, боротьба з деградацією земель	Повернення земель у продуктивний обіг, підвищення врожайності
Фінансова підтримка аграріїв	Державні гранти, пільгові кредити, компенсації втрат, страхування ризиків	Стабілізація доходів виробників, стимулювання інвестицій
Цифровізація та інновації	Упровадження точного землеробства, цифрових платформ управління, моніторингу земель і виробництва	Підвищення ефективності, зменшення витрат, екологічність виробництва
Розвиток кооперації та партнерств	Створення та підтримка аграрних кооперативів, державно-приватне партнерство	Зміцнення ринкових позицій малих і середніх виробників
Екологізація агровиробництва	Перехід на сталу агротехнологію, зменшення використання хімікатів, розвиток органічного виробництва	Збереження довкілля, підвищення якості продукції
Підтримка зайнятості на селі	Програми працевлаштування, перекваліфікації, підтримка молодих фермерів та ветеранів	Відновлення людського капіталу, розвиток сільських громад
Забезпечення продовольчої безпеки	Підтримка ключових галузей (зерновиробництво, тваринництво, овочівництво)	Стабільне постачання продовольства на внутрішній ринок
Інституційне вдосконалення управління	Узгодження державної політики, спрощення доступу до програм підтримки	Підвищення ефективності державного управління
Інтеграція в європейські ринки	Гармонізація стандартів якості, сертифікація продукції, розвиток експорту	Зростання конкурентоспроможності агросектору

Джерело: [3; 6; 9].

Реалізація цих етапів потребує узгодженої державної політики, ефективного управління, інвестиційної підтримки й активної участі місцевих громад, що в сукупності забезпечить перехід аграрного сектору України до конкурентоспроможної, інклюзивної та екологічно стійкої моделі розвитку.

Інновації, цифровізація та «зелені» технології відіграють ключову роль у реалізації концептуальної моделі сталого розвитку національного аграрного сектору в умовах повоєнного відновлення, оскільки виступають основними драйверами підвищення ефективності, стійкості та конкурентоспроможності агровиробництва [7].

Їх упровадження забезпечує оптимізацію використання ресурсів, зниження виробничих витрат, мінімізацію негативного впливу на довкілля та підвищення адаптивності аграрного сектору до кліматичних і економічних

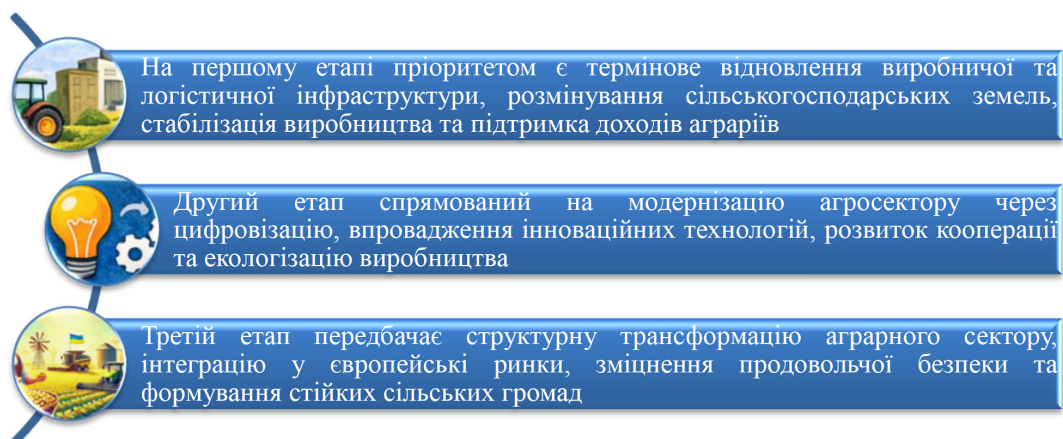

Рис. 4. Стратегічні пріоритети та етапи впровадження моделі сталого розвитку аграрного сектору

Джерело: [4; 11]

Таблиця 7. Очікувані ефекти реалізації моделі сталого розвитку аграрного сектору

Група ефектів	Ключові ефекти	Зміст та прояв	Очікуваний результат
Соціальні	Відновлення зайнятості	Створення робочих місць у сільській місцевості, підтримка ветеранів, молоді та ВПО	Зниження безробіття, стабілізація демографічної ситуації
	Соціальна інклюзія	Залучення малих і середніх виробників, розвиток кооперації	Підвищення соціальної згуртованості громад
	Підвищення якості життя	Розвиток соціальної та виробничої інфраструктури	Зростання добробуту сільського населення
Економічні	Зростання виробництва	Відновлення та модернізація аграрного виробництва	Збільшення обсягів агропродукції
	Підвищення конкурентоспроможності	Упровадження інновацій та цифрових технологій	Посилення позицій на внутрішніх і зовнішніх ринках
	Інвестиційна активність	Залучення державних і приватних інвестицій	Прискорення економічного відновлення
	Продовольча безпека	Стабілізація постачання продовольства	Зменшення залежності від імпорту
Екологічні	Відновлення земельних ресурсів	Рекультивация та розмінування земель	Повернення угідь у господарський обіг
	Збереження родючості ґрунтів	Екологічно безпечні агротехнології	Довгострокова продуктивність земель
	Скорочення екологічного навантаження	Зменшення використання хімікатів, викидів	Покращення стану довкілля
	Розвиток «зелених» технологій	Енергоефективність, ВДЕ, органічне виробництво	Екологічна стійкість агросектору

Джерело: [4; 8; 17].

Таблиця 8. Індикатори результативності моделі сталого розвитку аграрного сектору

Група індикаторів	Показник
Земельні та екологічні	Частка розмінованих с/г земель
	Рівень деградації ґрунтів
	Частка органічного виробництва
	Викиди парникових газів в агросекторі
Виробничо-економічні	Обсяг виробництва агропродукції
	Індекс відновлення виробництва
	Рівень інвестицій в агросектор
	Продуктивність праці в АПК
Фінансові	Обсяг державної підтримки агросектору
	Частка пільгового кредитування
Соціальні	Рівень зайнятості в сільській місцевості
	Кількість створених робочих місць
	Частка молодих фермерів
Цифровізація та інновації	Частка господарств, що застосовують цифрові технології
	Площа земель під точним землеробством
Продовольча безпека	Рівень самозабезпечення продовольством
	Індекс доступності харчових продуктів
Зовнішньоекономічні	Обсяг експорту агропродукції
	Частка експорту до ЄС
Управлінські	Час отримання державної підтримки
	Частка електронних заявок через ДАР

Джерело: [16].

викликів. Цифрові рішення, зокрема системи точного землеробства, дистанційного моніторингу земель і управління виробничими процесами, сприяють прозорості, прогнозованості й обґрунтованості управлінських рішень. Водночас «зелені» технології – енергоефективні рішення, відновлювані джерела енергії, органічне виробництво й екологічно безпечні агротехнології – формують екологічну складову сталого розвитку, сприяючи відновленню природного потенціалу та зміцненню продовольчої безпеки. У сукупності інноваційний, цифровий та екологічний вектори створюють основу для модернізації аграрного сектору України та його інтеграції у європейський і глобальний економічний простір у повоєнний період.

Аналіз практичних напрямів реалізації концептуальної моделі дає можливість систематизувати очікувані ефекти її впровадження, що охоплюють економічні, соціальні й екологічні аспекти розвитку аграрного сектору. Підсумовані дані представлено в табл. 7.

Аналіз ефективності реалізації моделі сталого розвитку аграрного сектору передбачає визначення відповідних індикаторів результативності, які забезпечують комплексну оцінку прогресу в досягненні стратегічних пріоритетів та практичних результатів. Підсумовані дані представлено в табл. 8. Використання цих показників дає змогу оцінити ефективність впровадження моделі, зокрема відновлення виробництва, підвищення продуктивності та інвестиційної активності, екологічну стабільність, рівень зайнятості й участь молоді, інтеграцію цифрових технологій, забезпечення продовольчої безпеки та міжнародної конкурентоспроможності, а також ефективність управлінських процедур.

Така система індикаторів забезпечує цілісну оцінку результатів реалізації моделі та формує основу для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень.

Висновки. У роботі обґрунтовано доцільність формування концептуальної моделі сталого розвитку національного аграрного сектору як ключового інструменту ефективного повоєнного відновлення економіки. Визначено, що сталий розвиток аграрного сектору має базуватися на інтеграції економічних, екологічних і соціальних складових з урахуванням сучасних трансформаційних викликів. Доведено, що впровадження інноваційних, ресурсоефективних та екологічно орієнтованих технологій є передумовою підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва. Обґрунтовано роль державної аграрної політики та інституційних механізмів у забезпеченні результативності реалізації концептуальної моделі сталого розвитку. Встановлено, що практична реалізація запропонованої моделі сприятиме зміцненню продовольчої безпеки, відновленню ресурсного потенціалу та довгостроковому розвитку національного аграрного сектору.

Список використаних джерел

1. Агрорідтримка як фундамент національної безпеки та міжнародного співробітництва. 2025. URL: <https://finpuls.com/ua/ahropidtrymka-yak-fundament-natsionalnoyi-bezpeky-ta-mizhnarodnoho.html> (дата звернення: 08.12.2025).
2. Ластовченко П. В. Стратегія соціально-економічного розвитку сільських територій у період повоєнного відновлення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 10. С. 195–201. DOI: 10.32702/2306-6814.2025.10.195
3. Лебідь О. В. Економічні та екологічні передумови залучення інвестицій в АПК України : кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису : дис. ... д-ра філософії : 051 Економіка. Вінниця : ВНАУ, 2025. 202 с. URL: https://vsau.org/assets/images/general/nauka/razovi-radu/disertation.Lebid_O.pdf
4. Лупенко Ю., Малік М., Заяць В., Шпикуляк О. та ін. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ. 2016. 432 с.
5. Лупенко Ю., Шпикуляк О. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність : монографія. ННЦ «ІАЕ». 2017. 204 с.
6. Людвік І. І. Інноваційний розвиток АПК України в умовах глобалізації ринків : кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису : дис. ... д-ра філософії : 051 Економіка. Вінниця : ВНАУ. 2025. 223 с. URL: https://vsau.org/assets/images/general/nauka/razovi-radu/dysertatsiia_Liudvika-I_I.pdf (дата звернення: 19.11.2025).
7. Петруха Н. Інституційні умови забезпечення зеленої трансформації сільськогосподарських підприємств у контексті переходу до біоекономіки. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 3. С. 174–189. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.174>
8. Прокопенко Н. І. Сталий розвиток аграрного сектора економіки: поняття, сутність, умови реалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-115>
9. Скорик М., Мужайло Р. Модель сталого розвитку агробізнесу: синергія циркулярності, ESG-стандартів і соціального партнерства. *Український економічний часопис*. 2025. № 9. С. 136–142. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2025-9-23>
10. Статистичний щорічник України. 2024. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2024>
11. Томашук І. В. Стратегічні пріоритети сталого розвитку аграрного сектору в умовах глобальних викликів. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 6 (57). С. 302–312. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-57-40>
12. Томашук І. В., Германюк Н. В., Коваль Н. І. Інституційні стратегії розвитку інновацій як інструменти сталого економічного зростання. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2025. № 1 (71). С. 113–128. DOI: 10.37128/2411-4413-2025-1-8
13. Тульчинський Р. В. Формування стратегії сталого розвитку аграрних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-75>
14. Україна нашоє державну та міжнародну підтримку агросектору: ключові програми 2025. URL: <https://news.finance.ua/ua/ukraina-naroshhuje-derzhavnu-ta-mizhnarodnu-pidtrymku-ahrosektoru-klyuchovi-prohramy-2025> (дата звернення: 26.11.2025).
15. Халін С. В., Шерстюк О. В. Інноваційно-відтворювальна модель розвитку потенціалу аграрних підприємств на основі формування стійких ланцюгів доданої вартості. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 14. С. 191–196. DOI: 10.32702/2306-6814.2025.14.191

16. Харченко Т. Методологічне забезпечення оцінки розвитку аграрного сектору економіки України в розрізі індикаторів сталого розвитку. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 3 (84). С. 247–251.

17. Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73–82.

18. Ukraine allocates 14.1 billion UAH for agro-industrial support in 2026 budget. 2025. URL: <https://mezha.net/eng/bukvy/ukraine-allocates-14-1-billion-uah-for-agro-industrial-support-in-2026-budget/> (дата звернення: 24.12.2025).

Tomashuk I. V.

*Doctor of Philosophy in Economics,
Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine;*

*Doctoral Candidate at the National Scientific Center
“Institute of Agrarian Economics”
Kyiv, Ukraine*

E-mail: tomashuk.inna@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6847-3136

CONCEPTUAL MODEL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL AGRICULTURAL SECTOR IN THE CONDITIONS OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstract

The article substantiates the relevance of forming a conceptual model of sustainable development of the national agricultural sector in the conditions of post-war recovery, due to the large-scale socio-economic, environmental and institutional losses suffered by the agricultural sector as a result of military actions. It is emphasized that the agricultural sector plays a key role in ensuring the food security of the state, restoring export potential and stabilizing the socio-economic development of rural areas in the post-war period.

The paper analyzes the current state of the agricultural sector and identifies key challenges to its development in the conditions of post-war transformation, including the destruction of production and logistics infrastructure, degradation of land resources, shortage of financial and labor resources, increasing environmental risks and institutional imbalances. It is revealed that overcoming these problems requires a transition from fragmented recovery measures to a systemic model of sustainable development, focused on the long-term perspective.

A conceptual model of sustainable development of the national agrarian sector is proposed, which involves a combination of strategic priorities of economic efficiency, environmental safety and social inclusion. The role of state agrarian policy, institutional environment, innovations, digitalization and “green” technologies in ensuring the effectiveness of the model’s implementation is substantiated. Particular attention is paid to mechanisms for restoring resource potential, stimulating investment activity, developing human capital and increasing the adaptability of agricultural enterprises to modern challenges.

The practical significance of the study lies in the possibility of using the proposed conceptual model by state authorities and local governments in the formation of strategies for the post-war restoration of the agricultural sector, as well as by agricultural enterprises in the development of sustainable development programs and increasing competitiveness. The results obtained can serve as a scientific basis for further research in the field of sustainable development of the agricultural economy in the context of post-crisis transformations.

Key words: *sustainable development, agricultural sector, post-war recovery, innovative development, state regulation.*

References

1. Ahropidtrymka yak fundament natsionalnoi bezpeky ta mizhnarodnoho spivrobotnytstva [Agro-industrial support as a foundation of national security and international cooperation] (2025). Retrieved from: <https://finpuls.com/ua/ahropidtrymka-yak-fundament-natsionalnoyi-bezpeky-ta-mizhnarodnoho.html> [in Ukrainian].

2. Lastovchenko, P. V. (2025). Stratehiia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku silskykh terytorii u period povoiennoho vidnovlennia [Strategy of socio-economic development of rural areas during the period of post-war recovery]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 10, 195–201. DOI: 10.32702/2306-6814.2025.10.195 [in Ukrainian].

3. Lebid, O. V. (2025). Ekonomichni ta ekolohichni peredumovy zaluchennia investytsii v APK Ukrainy [Economic and environmental prerequisites for attracting investments in the agro-industrial complex of Ukraine]. *Doctor’s thesis*. Vinnytsia : VNAU, 202. Retrieved from: https://vsau.org/assets/images/general/nauka/razovi-radu/disertation.Lebid_O.pdf [in Ukrainian].

4. Lupenko, Yu., Malik, M., Zaiats, V., Shpykuliak, O., et al. (2016). Rozvytok pidpriemnytstva i kooperatsii: instytutsionalnyi aspekt: monohrafiia [Development of entrepreneurship and cooperation: institutional aspect. Monograph]. Kyiv : NNTs IAE, 432 [in Ukrainian].

5. Lupenko, Yu., Shpykuliak, O. (2017). Rozvytok malykh ahrarykh pidpriemstv u rynkovomu instytutsiinomu seredovyshchi: indykatory ta efektyvnist: monohrafiia [Development of small agricultural enterprises in a market institutional environment: indicators and efficiency. Monograph]. NNTs “IAE”, 204 [in Ukrainian].

6. Liudvik, I. I. (2025). Innovatsiinyi rozvytok APK Ukrainy v umovakh hlobalizatsii rynkiv [Innovative development of the agricultural complex of Ukraine in the context of market globalization]. *Doctor’s thesis*. Vinnytsia : VNAU, 223. Retrieved from: https://vsau.org/assets/images/general/nauka/razovi-radu/dysertatsiia_Liudvika-I_I.pdf [in Ukrainian].

7. Petrukha, N. (2024). Instytutsiini umovy zabezpechennia zelenoi transformatsii silskohospodarskykh pidpriemstv u konteksti perekhodu do bioekonomiky [Institutional conditions for ensuring the green transformation of agricultural enterprises in the context of the transition to bioeconomy]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*, 34 (3), 174–189. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.174> [in Ukrainian].
8. Prokopenko, N.I. (2024). Stalyi rozvytok ahrarnoho sektora ekonomiky: poniattia, sutnist, umovy realizatsii. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-115> [in Ukrainian].
9. Skoryk, M., Muzhailo, R. (2025). Model staloho rozvytku ahrobiznesu: synerhiia tsyrkuliarnosti, ESG-standartiv i sotsialnoho partnerstva [Model of sustainable development of agribusiness: synergy of circularity, ESG standards and social partnership]. *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys – Ukrainian Economic Journal*, (9), 136–142. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2025-9-23> [in Ukrainian].
10. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy [Statistical Yearbook of Ukraine]. 2024. Retrieved from: <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2024> [in Ukrainian].
11. Tomashuk, I. V. (2025). Stratehichni priorytety staloho rozvytku ahrarnoho sektora v umovakh hlobalnykh vyklykiv [Strategic priorities of sustainable development of the agricultural sector in the context of global challenges]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable development of the economy*, 6 (57), 302–312. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-57-40> [in Ukrainian].
12. Tomashuk, I. V., Hermaniuk, N. V., Koval, N. I. (2025). Instytutsiini stratehii rozvytku innovatsii yak instrumenty staloho ekonomichnoho zrostantia [Institutional strategies for the development of innovations as instruments of sustainable economic growth]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics, finance, management: current issues of science and practice*, 1 (71), 113–128. DOI: [10.37128/2411-4413-2025-1-8](https://doi.org/10.37128/2411-4413-2025-1-8) [in Ukrainian].
13. Tulchynskiy, R. V. (2025). Formuvannia stratehii staloho rozvytku ahrarnykh pidpriemstv [Formation of a strategy for the sustainable development of agricultural enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-75> [in Ukrainian].
14. Ukraina naroshchuie derzhavnu ta mizhnarodnu pidtrymku ahrosektoru: kliuchovi prohramy 2025 [Ukraine increases state and international support for the agricultural sector: key programs 2025] (2025). Retrieved from: <https://news.finance.ua/ua/ukraina-naroshhuie-derzhavnu-ta-mizhnarodnu-pidtrymku-ahrosektoru-klyuchovi-prohramy-2025> [in Ukrainian].
15. Khalin, S. V., Sherstiuk, O. V. (2025). Innovatsiino-vidtvoriuvalna model rozvytku potentsialu ahrarnykh pidpriemstv na osnovi formuvannia stiikykh lantsiuhiv dodanoi vartosti [Innovative and reproducible model of development of the potential of agricultural enterprises based on the formation of sustainable value added chains]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 14, 191–196. DOI: [10.32702/2306-6814.2025.14.191](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.14.191) [in Ukrainian].
16. Kharchenko, T. (2021). Metodolohichne zabezpechennia otsinky rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy v rozrizi indyikatoriv staloho rozvytku [Methodological support for assessing the development of the agricultural sector of the economy of Ukraine in terms of sustainable development indicators]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia – Current problems of public administration*, 3 (84), 247–251 [in Ukrainian].
17. Shpykuliak, O. H., Malik, M. Y. (2019). Instytutsionalnyi analiz rozvytku pidpriemnytstva v ahrarnomu sektori ekonomiky: metodychnyi aspekt [Institutional analysis of the development of entrepreneurship in the agricultural sector of the economy: methodological aspect]. *Ekonomika APK – Economics of the Agricultural Industry*, 6, 73–82 [in Ukrainian].
18. Ukraine allocates 14.1 billion UAH for agro-industrial support in 2026 budget (2025). Retrieved from: <https://mezha.net/eng/bukvy/ukraine-allocates-14-1-billion-uah-for-agro-industrial-support-in-2026-budget/> [in English].

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 16.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.04.2026